

Αντιναύαρχου ε.α.
Δρα Στυλιανού Πολίτη

Ο Αρχιστράτηγος της Παλιγγενεσίας προερχόταν από το Ναυτικό;

Αρχές του προπερασμένου αιώνα. Βρισκόμαστε σε μια περίοδο αναταραχής. Έντονη η παρουσία του Βρετανικού και του Ρωσικού Στόλου στο Αιγαίο¹. Βρωμάει μπαρούτι. Αυτή η κατάσταση ξύπνησε τους δυστυχημένους ραγιάδες. Άρχισαν να αναπτερώνονται οι ελπίδες τους. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ξεκίνησαν συζητήσεις Άγγλων και Ρώσων στην Κέρκυρα. Θέμα των συζητήσεων: Πώς θα κτυπήσουν τον Τούρκο στην καρδιά του. Σχεδίαζαν στρατιωτικές επιχειρήσεις για κατάληψη του Ελλησπόντου και της ίδιας της Κωνσταντινουπόλεως². Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης δεν υπήρχε περίπτωση να κάτσει ήσυχος σε μια τέτοια περίπτωση. Δεν ήταν ακόμα ο Αρχιστράτηγος ο γνωστός μας από την ιστορία «Γέρος του Μοριά». Ήταν ένας κατατρεγμένος πατριώτης που κυνηγημένος από την ιδιαίτερη πατρίδα του την Πελοπόννησο βρισκόταν στα Επτάνησα, όπου προσπαθούσε να ζήσει την οικογένεια του ασχολούμενος με το εμπόριο. Οι γνωριμίες του όμως ήταν σημαντικές! Ήταν ο γόνος πολύ γνωστής οικογενείας, αγωνιστών και όχι μόνο! Όταν πήγε στην Κέρκυρα βρήκε κάποιον παλιό του γνώριμο ένα γενναίο συμπατριώτη μας, τον Στρατηγό του Ρωσικού Στρατού Παπαδόπουλο,³ που συμμετείχε στις συσκέψεις. Αυτόν πλησίασε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Με την οξυδέρκεια που τον χαρακτήριζε είχε καταλάβει ότι η επιχείρηση των Μεγάλων Δυνάμεων δεν θα έφερνε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Μπορούσαν να κάνουν κάτι απλούστερο. Απόβαση στην Πελοπόννησο. Στην Κέρκυρα ήταν πενήντα δύο καράβια. Η απόβαση θα μπορούσε να γίνει με εικοσιπέντε χιλιάδες άνδρες. Ανάμεσα τους οι πέντε χιλιάδες Έλληνες των Επτανησιακών Ταγμάτων και δέκα χιλιάδες από άλλους Έλληνες που θα μπορούσαν να στρατολογηθούν από τα νησιά.

Δυστυχώς η πρόταση αυτού που στο μέλλον θα γινόταν ο Αρχιστράτηγος της Λευτεριάς δεν υιοθετήθηκε. Όπως διηγείται μελαγχολικά ο ίδιος «*Τα αγγλικά – καράβια – εμβήκαν εις την Κωνσταντινούπολιν δια βίζιτα περισσότερο παρά δια πόλεμο*». Την πίκρα του όμως την διαδέχθηκε μια μεγάλη χαρά. Υπήρχε ένα τούρκικο «σεβέκι» που είχε κυριευθεί. Μετά από επισκευές είχε εξοπλισθεί από τους Ρώσους και γύρευε τον κυβερνήτη του. Πρότειναν στο Κολοκοτρώνη. Υπήρχε περίπτωση να μην δεχθεί; Πέταξε από τη χαρά. Επιτέλους θα πολεμούσε πάλι τον Τούρκο! Όχι βέβαια στον πολυαγαπημένο του Μοριά, αλλά από την εξίσου αγαπημένη του θάλασσα. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι ο τόσο γνωστός μας ήρωας του 1821 είχε ναυτική παιδεία. Μεγάλο μέρος των παιδικών του χρόνων το είχε περάσει στη Μάνη. Από εκεί μαρκάριζαν ονομαστοί κουρσάροι, φόβος και τρόμος των Αγαρηνών⁴ σε όλες τις θάλασσες. Εκεί τα

¹ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ Κ. Α., Η Αναβίωση της Θαλασσίας μας Δυνάμεως κατά την Τουρκοκρατίαν, σελ. 256 et seq.

² ΜΕΛΑ Σ., Ο Γέρος του Μοριά, σελ. 89-90

³ Ο Στρατηγός Παπαδόπουλος καταγόταν από τη Τζιά. Ακολούθησε τους Ρώσους που έφυγαν από το Αιγαίο μετά από την συνθήκη του Κιουτσούκ – Καϊναρτζή. Σπούδασε μαθηματικός στην Πετρούπολη με υποτροφία του Τσάρου και κατετάγη στο Ρωσικό Στρατό στο Όπλο του Μηχανικού. Αργότερα όμως λόγω της μαχητικής ικανότητας που επιδείκνυε, τον μετέταξαν στο Πεζικό. Σαν Συνταγματάρχης ακολούθησε τον Ναύαρχο Ουζακάφ στα Επτάνησα στις επιχειρήσεις εναντίον των Γάλλων. Εκεί σχημάτισε το πρώτο τακτικό στρατό από Έλληνες, την Λεγεώνα Παπαδοπούλου, όπως συνήθιζαν να την λένουν.

⁴ Αγαρηνός στο λεξιλόγιο του μεσαιωνικού Ελληνισμού σημαίνει τον Άραβα και κατ' επέκταση τον Τούρκο. Δηλαδή τον απόγονο της δούλης Άγαρ με την οποία ο Αβραάμ αφού άφησε έγκυο, απέκτησε τέκνο τον Ισμαήλ που είναι ο γενάρχης των Αράβων. Σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη «ούτος έσται άγροικος άνθρωπος» και απόγονοι του «ουκ αριθμηθήσεται υπο του πλήθους». Βλ. Γένεσις, Κεφ. ΙΣΤ'.

παιδιά από τα γεννοφάσκια τους μάθαιναν να χρησιμοποιούν το σπαθί και το ντουφέκι παράλληλα με τον χειρισμό των ιστιών και του πηδαλίου! Έτσι ακριβώς μεγάλωσε και ο Κολοκοτρώνης και ασφαλώς πρώτα εκεί είχε δείξει τις ικανότητες του. Γι' αυτό τον έβαλαν κυβερνήτη σε ιστιοφόρο εποχής εκείνης, που ο χειρισμός του απαιτούσε ναυτική παιδεία και μεγάλη εμπειρία.

Το πλοίο το ονόμασαν «Άγιος Γεώργιος». Ήταν ελαφρό τρικάταρτο καταδρομικό με δέκα πυροβόλα. Το πλήρωμα του ήταν τριανταεπτά ναύτες και ογδόντα «πεζοναύτες», για επιδρομές στην ξηρά. Με το που ανέλαβε τα καθήκοντα του ο νέος Κυβερνήτης εξασφάλισε άδεια από την Κυβέρνηση των Ιονίων Νήσων «να κτυπάει από στεργιάς και θάλασσας τους Τούρκους όθεν τον εβόλαγε». Αμέσως σαλπάρισε για Λευκάδα για να ενισχύσει την άμυνα της. Την περίοδο εκείνη την απειλούσε ο Αλή πασάς. Ο Κολοκοτρώνης έγινε δεκτός με ενθουσιασμό. Δεν παρέμεινε όμως για πολύ. Απέπλευσε με κατεύθυνση τον Πατραϊκό. Στην Αχαγιά, κοντά στην Πάτρα έκανε επιδρομή σπέρνοντας τον τρόμο στους Τούρκους της περιοχής. Γύρισε θριαμβευτικά στη Λευκάδα φέρνοντας πολλά λάφυρα. Αλίμονο όμως αντί για δόξες και τιμές τον περίμενε φυλακή. Ήταν η πρώτη φορά που πήγαινε φυλακή. Όπως ξέρουμε πήγε και άλλες φορές. Σε αυτό τον τόπο συμβαίνουν όλα τα παράδοξα του κόσμου! Την φυλάκιση του γενναίου ναυτικού της ιστορίας μας την προκάλεσαν επτανήσιοι έμποροι που είχαν δοσοληψίες με την Πάτρα. Φρόντισαν μάλιστα να επηρεάσουν και την Επτανησιακή Γερουσία η οποία με έγγραφο της προς τον Αντιπρόσωπο της Ρωσικής Αρχής εξέφρασε την δυσαρέσκεια της. Θεώρησε απαράδεκτη την ενέργεια του πλοίου «Άγιος Γεώργιος». Το πλοίο αυτό θα έπρεπε να περιορισθεί στο έργο της προστασίας της Λευκάδας και να μην εκτελεί επιδρομές.

Με το που πήγε λοιπόν ο Κολοκοτρώνης στην Λευκάδα τον έκλεισαν φυλακή στην ναυαρχίδα «Ευαγγελίστρια» του μικρού Ρώσικου Στόλου που ήταν επανδρωμένος με Έλληνες. Κλεισμένος στο πλωτό μπουντρούμι του υπέβαλε την παραίτηση του στον Ιωάννη Καποδίστρια, Γενικού Γραμματέα της Επικρατείας, που βρισκόταν εκεί για να συντονίζει την άμυνα του νησιού. Ιδού το κείμενο της αναφοράς του:

Προς τον εξοχώτατο κόντε Ιωάννη Καποδίστρια, Κομισσάριο, Στραορδινάριο εις την νήσον της Αγίας Μαύρας⁵.

Παρά του καπετάν Κολοκοτρώνη, ραπόρτο

Σας ειδοποιώ, ότι δια προσταγής του Τζενεράλε Παπαδοπούλου, ευρίσκομαι εις το αρέστο, μέσα εις το καράβι του Αρχηγού μου Μαγιόρ κ. Ελευθερίου Κυριακοβίτσι όθεν παρακαλώ να μου δοθούν οι πάγες μου και το κοντράτο ως ταις 20 του παρόντος, όπου μου λείπουν 1500 γρόσια. Προσέτι σας φανερώνω, ότι δεν είμαι άξιος της δουλεύσεως και κατά το κοντράτο μου ζητώ τη λιτσέντζα μου δίδοντας σας το αβίζο από την σήμεραν έως να συμπληρωθούν αι ημέραι είκοσι της σταλίας, όπου διαλαμβάνεται το κοντράτο.

Τη 20 Ιουλίου 1807. Σεμπέκο «Ευαγγελίστρια».

Δούλος ταπεινός ρεστάντος⁶

Θοδωράκης Κολοκοτρώνης

Ο Καποδίστριας κατάλαβε το μεγάλο λάθος. Έτσι ο Κολοκοτρώνης μπόρεσε να αποφυλακισθεί. Ο Στρατηγός Παπαδόπουλος μεσολάβησε για να πάρει πίσω την παραίτηση του. Αυτό έγινε πολύ εύκολα. Ο Κολοκοτρώνης πάση θυσία ήθελε να πολεμάει για την Πατρίδα. Ένα πράγμα έφερε βαρέως: Βρισκόταν κάτω από ξένη εξουσία. Το πλοίο του, με το οποίο πολεμούσε, είχε ξένη σημαία Αφόρητο το βάρος στην γενναία ψυχή του. Τι να κάνει όμως; Αυτός έκανε το καλύτερο που μπορούσε να κάνει για να ελευθερωθεί μια

⁵ Η νήσος Λευκάδα τότε ονομαζόταν Αγία Μαύρα (Σάντα Μάουρα) από τον ναό της Αγίας Μαύρας που είχαν οικοδομήσει οι Φράγκοι κατά το 13ο αιώνα στο ομώνυμο επιθαλάσσιο φρούριο. Εκεί υπάρχει παλαιά εικόνα της Αγίας που έζησε και μαρτύρησε στην Αίγυπτο.

⁶ Οι φράσεις «δούλος σας», «ταπεινός δούλος» κ.λ.π. χρησιμοποιούντο την εποχή εκείνη για φιλοφρόνηση και ένδειξη σεβασμού. Δεν ήταν έκφραση δουλικότητας, αν σκεφθεί κανείς ότι τέτοιες εκφράσεις χρησιμοποιούσαν ακόμα και όσοι ήθελαν να ... φλερτάρουν.

μέρα η Ελλάδα. Δεν φορούσε όμως φούντα στο σπαθί του! Αυτό το όμορφο στολίδι της λαβής του όπλου που έσπερνε τον θάνατο στους εχθρούς, το φύλαγε για να το φορέσει με τη λευτεριά. Μέχρι να τον αξιώσει ο Θεός να δει τον πόθο του να γίνεται πραγματικότητα, είχε στο νου του τους στίχους του Ρήγα Φεραίου: «*Κάλιο για την Πατρίδα κανένας να χαθεί ή να κρεμάσει φούντα για ξένο στο σπαθί*». Όλα αυτά όμως μέχρι ένα σημείο. Όταν η Λευκάδα πέρασε στην Γαλλική κυριαρχία, ο Κολοκοτρώνης, δεν άντεξε να αλλάξει πάλι σημαία. Δεν ήταν όμως μόνο αυτό. Είχε βρει κάτι πολύ καλύτερο που του άρεσε και περισσότερο. Επειδή συνεχώς αλληλογραφούσε και γενικά επικοινωνούσε με διάφορους πατριώτες, είχε μάθει και πως κάτι καινούργιο προετοιμαζόταν. Αυτό οργανώθηκε μετά από μεγάλη σύναξη στη Σκιάθο, όπου είχε τρέξει κι' αυτός με λαχτάρα. Συγκροτήθηκε ένας Στόλος από εβδομήντα καράβια. Αρχηγός του ο Γιάννης Σταθάς⁷. Υπαρχηγός ο Νικοτσάρας⁸ και Διοικητής της Μοίρας του «Μοριά», ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης! Οι μοίρες, οι «ταϊφάδες» όπως τις έλεγαν, ήταν επτά και είχαν διακριτικό όνομα τον τόπο καταγωγής του μοιράρχου⁹.

Τα καράβια του πρώτου Ελληνικού Στόλου της νεώτερης Ιστορίας μας ήταν μαύρα. Ακόμα και τα πανιά τους. Η σημαία τους γαλάζια, το χρώμα του ουρανού και της θάλασσας, με ένα άσπρο σταυρό το ιερό σύμβολο του Χριστιανισμού. «*Είχε πανιά κατάμαυρα και τ' ουρανού παντιέρα*», όπως τραγουδάει η λαϊκή Μούσα¹⁰. Τα πληρώματα τους αποτελούντο από διαλεκτά παλικάρια. Επέβαιναν και χίλιοι τετρακόσιοι καταδρομείς. Τα «Μαύρα Καράβια» απέκλεισαν για μεγάλο χρονικό διάστημα τη Θεσσαλονίκη και κυριάρχησαν σε ολόκληρο το Αιγαίο. Σε δύσκολες περιστάσεις είχαν τη συνδρομή των Άγγλων που τότε βρισκόντουσαν σε εμπόλεμη κατάσταση με τους Τούρκους. Ο Κολοκοτρώνης στα απομνημονεύματα του μεταξύ άλλων γράφει:

«επήγα με τον καπετάν Αλεξανδρή εις το Λεβάντε δέκα μήνους εναντίον των Τούρκων. Εκεί επήγα εις το Άγιον Όρος. Μας επολιόρκησαν τρία καράβια Τουρκικά πολεμικά εις την Σκιάθον. Εδώκαμεν είδησιν μιας φρεγάτας Αγγλικής και ήλθεν εις βοήθειαν μας. Τα δύο κορβέττα τα εβούλιαξε και τη φρεγάτα την επήρε ζωντανή. Είμεθα ημείς οι Έλληνες 1.400 όλοι καπεταναίοι του Ολύμπου, καθός παπά – Βλαχάβας, Λιόλιος, του Τσάρα οι καπεταναίοι»¹¹.

Η μοίρα «Μοριάς» ξεχώριζε σε κατορθώματα. Έφθασε μάλιστα να σώσει την Ύδρα από καταστροφή. Όταν Μοίρα του Τουρκικού στόλου προσέγγιζε με διαταγή του Σουλτάνου για να κάνει συλλήψεις στο κατ' εξοχή ναυτικό νησί της Πατρίδας μας βρέθηκε αντιμέτωπη με την ναυτική δύναμη του Κολοκοτρώνη. Τυχαία βρισκόταν στην περιοχή και το Αγγλικό πλοίο "Sea Horse" που έσπευσε πλησίον να συνδράμει. Οι Τούρκοι νικήθηκαν. Οι δυο Κορβέτες τους βυθίστηκαν και αιχμαλωτίστηκε η Φρεγάτα που ήταν επικεφαλής. Ολική καταστροφή!

⁷ Γενάρχης της κλεφταρματολικής οικογένειας των Σταθαίων ήταν ο Γερο-Δήμος. Ήταν από το Βάλτο (1718-1795) και έλαβε μέρος στα Ορλωφικά. Ο γιος του Ιωάννης Σταθάς (1758-1812) ήταν γαμπρός του Μπουκουβάλα. Προσχώρησε σε συνεργασία με τους Ρώσους μετά την προκήρυξη τους για ξεσηκωμό. Όταν αυτοί υπέγραψαν συνθήκη με τους Τούρκους το 1807, ο Σταθάς μαζί με τους Λαζαίους, τον Νικοτσάρα, τον Κολοκοτρώνη και άλλους αρμάτωσαν τα "Μαύρα Καράβια" που χτυπούσαν όπου εύρισκαν τους Τούρκους. Σκοτώθηκε πολεμώντας τον Αλή πασά μετά από προδοσία.

⁸ Ο Νίκος Τσάρας ή Νικοτσάρας από το Βλαχολείβαδο του Ολύμπου γεννήθηκε το 1779, είναι ο πιο γνωστός αρματολός της περιοχής του θεσσαλικού Ολύμπου. Στις αρχές του 19ου αιώνα εγκατέλειψε το αρματολίκι και έγινε κλέφτης ενώ αναγνωρίστηκε και σαν αρχηγός όλων των κλεφτών της Θεσσαλίας και της Ν. Μακεδονίας. Συμμετείχε σαν Υπαρχηγός στο Στόλο του Σταθά. Στις 10 Ιουλίου του 1807 σε μια επίθεση, στη χερσόνησο Κασσάνδρα έπεσε ηρωικά.

⁹ Οι άλλες μοίρες ονομαζόντουσαν: Βάλτος, Ρούμελη, Όλυμπος, Άσπρη θάλασσα, Σκιάθος και Κασσάνδρα. Βλ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Επίτομος Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, σελ. 539.

¹⁰ Άλλες παραλλαγές: «*Πούχε τα νέφη για πανιά και τ' ουρανού παντιέρα*», «*Μαύρα πανιά το σκέπαζαν και τ' ουρανού παντιέρα*». Βλ. ΜΑΖΑΡΑΚΗ – ΑΙΝΙΑΝ Ι. Κ., Σημαίες της Ελευθερίας, σελ. XV.

¹¹ Βλ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ, op. cit. supra, υποσ. 1 σελ. 271.

Στη διάρκεια της ναυτικής δράσεως του Κολοκοτρώνη σημειώνεται και ένα εύθυμο περιστατικό. Πως σταμάτησε το κάπνισμα. Όταν λείπεις ταξίδι στερείσαι τόσο πολλά πράγματα που οι στεριανοί δύσκολα μπορούν να πιστέψουν. Αυτό το ξέρουν πολύ καλά μόνο όσοι έχουν πολλά χρόνια στη θάλασσα, ειδικά μάλιστα στα «ξιφιόπλοια», όπως ο συγγραφέας του παρόντος άρθρου. Ο γενναίος ναυτικός της ιστορίας μας, έμεινε από καπνό. Έχοντας έντονη επιθυμία να καπνίσει, έβγαζε ότι είχε απομείνει στην πίπα του, «έστριψε» τοιγάρο και προσπάθησε να το καπνίσει. Δεν καπνιζότανε όμως. Τον γέμισε αηδία. Αγανάκτησε με τον ίδιο του τον εαυτό. Πέταξε όχι μόνο το τοιγάρο αλλά και την πίπα, όλα τα σύνεργα του καπνίσματος και είπε απευθυνόμενος στον εαυτό του: «Όρσε μωρέ άνθρωπος που θέλει να λευθερώσει τον τόπο του και δε μπορεί να λευτερωθεί ο ίδιος από ένα κακό συνήθιο. Θε μου, συχώρεσε με». Από τότε δεν ξανακάπνισε ποτέ του¹².

Τελειώνοντας την σύντομη αναφορά μας στην προεπαναστατική ναυτική δράση του σημαντικότερου ήρωα της Παλιγγενεσίας ας θυμηθούμε κάτι που είχε πει ο ίδιος ο Γέρος του Μοριά: «Από τα δύο στοιχεία, γη και πέλαγος, το δεύτερο είναι το πολυτιμότερο δι' ημάς: φεύγουν οι στεριαίς, από παντού αγναντεύουμε θάλασσα»¹³ Ας ξαναρθούμε όμως και στον τίτλο του άρθρου μας: Ο Αρχιστράτηγος του 1821 προερχόταν από το Ναυτικό; Τότε δεν υπήρχε ούτε ναυτικό ούτε στρατός ξηράς. Υπήρχαν μόνο αγωνιστές! Είναι γεγονός όμως ότι τα πρώτα σημαντικά κατορθώματα του, ο μετέπειτα ελευθερωτής των ραγιαδών, τα πέτυχε σαν Πλοίαρχος και σαν Διοικητής Μοίρας Πολεμικών Πλοίων. Δεν ξέρουμε αν η θάλασσα ήταν εκείνη που διεύρυνε τους ορίζοντες του. Ξέρουμε όμως ότι το μοναδικό του μέλημα ήταν η ελευθερία της Πατρίδας. Γι' αυτήν αγωνίσθηκε όπου και όπως μπορούσε, χρησιμοποιώντας κάθε διαθέσιμο μέσο. Πάντα είχε την ικανότητα να φέρνει το καλύτερο αποτέλεσμα. Ο βασικός λόγος για τον οποίο διάλεξα αυτό τον τίτλο είναι «δημοσιογραφικός». Πράγματι ο τίτλος αυτός διεγείρει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Στην μικρής εκτάσεως έρευνα μου, ξεκίνησα από το βιβλίο του Σπύρου Μελά με τίτλο «Ο Γέρος του Μοριά». Άντλησα σχετικά μικρό αριθμό πληροφοριών, τις οποίες διασταύρωσα απ' άλλα βιβλία, κάνοντας χρήση και του διαδικτύου. Στην προσπάθειά μου με βοήθησε και ο εκλεκτός μου φίλος και σεβαστός συνάδελφος, απόγονος του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ο Ναύαρχος Ιωάννης (Ντάνης) Θεοφανίδης, επιβεβαιώνοντας όσα ήξερα και παρέχοντας μου πληροφορίες. Το ίδιο και η Πρόεδρος του Ναυτικού Μουσείου η κυρία Αναστασία Αναγνωστοπούλου-Παλούμπη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ Κ. Α., Η Αναβίωση της Θαλασσίας μας Δυνάμεως κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση Ιστορικής Υπηρεσίας Β.Ν. Αθήνα 1960.
ΜΑΖΑΡΑΚΗ – ΑΙΝΙΑΝ Ι. Κ., Σημαίες της Ελευθερίας, έκδοση Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρίας της Ελλάδος, Αθήνα 1996
ΜΕΛΑ Σ., Ο Γέρος του Μοριά, 4^η έκδοση, εκδ. οίκος Μπίρης, Αθήνα 1971.
ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Επίτομος Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδόσεις «Περγαμηναί» Αθήνα, 1955.

---

¹² Βλ. ΜΕΛΑ, op. cit. supra, υπος, 2 σελ. 98.

¹³ Από δημοσίευμα της Εστίας, (τευχ. 695, έτος 1889, σ. 371).